

Berenschot

PARADISO PITCH INTERNATIONALE VOORBEELDEN VOOR CULTUURBELEID

In opdracht van:

Kunsten '92

Met dank aan:

Utrecht, 23 augustus 2006

Bart Drenth
Thessa Syderius
Menno van Hoeve

Berenschot

PARADISO PITCH INTERNATIONALE VOORBEELDEN VOOR CULTUURBELEID

INHOUD

Blz.

1.	INLEIDING EN OPDRACHT.....	I
2.	CULTUUR EN RUIMTE.....	3
2.1	HISTORISCH BESEF OF LEF?	3
2.2	BETEKENIS VOOR STADVERNIEUWING?	4
2.3	MOET DE CENTRALE REGIE WORDEN VERSTERKT?.....	4
2.4	RAFELRANDEN EN RUIMTE VOOR VERNIEUWING?	5
2.5	MECENAAT IN HET OPDRACHTENBELEID?.....	5
3.	CULTUUR EN ECONOMIE.....	6
3.1	WELKE ROL MOET DE OVERHEID SPELEN?	6
3.2	STRUCTUREEL OF INCIDENTEEL STIMULEREN?.....	6
3.3	WELKE FISCALE EN ANDERE MAATREGELEN ZIJN WENSELIJK?.....	6
3.4	BESCHERMING VAN DE CREATIEVE SECTOR?	7
4.	CULTUUR EN INTERNATIONALISERING.....	8
4.1	HOE HOUDEN WE AANSLUITING MET HET BUITENLAND?.....	8
4.2	HOE PROFILEREN WE ONS IN HET BUITENLAND?	8
4.3	WAT MOETEN DE MOTIEVEN ZIJN VOOR INTERNATIONALISERING?.....	8
5.	CULTUUR EN ONDERWIJS	9
5.1	WELKE FACILITEITEN MOET DE OVERHEID BIEDEN?	9
5.2	WAT MOETEN KINDEREN KENNEN EN KUNNEN?	10
5.3	HOE MOET TOPTALENT WORDEN GESTIMULEERD?	11

Berenschot

1. INLEIDING EN OPDRACHT

WAT IS DE PARADISO PITCH?

In de afgelopen twee jaren organiseerden Kunsten '92 en Kunst van Vooruitzien samen met Paradiso tijdens de Uitmarkt debatten over actuele thema's die de gemoederen stevig bezig hielden: bezuinigingen op de cultuur, plannen om het medialandschap ingrijpend te veranderen. Berenschot voerde ter voorbereiding onderzoek uit waarin de feiten in kaart werden gebracht en geordend. De hieruit voortvloeiende rapportage was de basis voor stevige debatten.

Dit jaar staat de bijeenkomst in Paradiso in het teken van de naderende verkiezingen. De bijeenkomst in Paradiso kan worden beschouwd als de opening van het culturele politieke seizoen. Tijdens de Paradiso Pitch worden politici ertoe uitgedaagd hun eigen denkbeelden over een groot aantal aspecten van cultuurbeleid zo puntig mogelijk te verwoorden. Vandaar de term: Paradiso Pitch.

THEMA'S OP 27 AUGUSTUS

De Paradiso Pitch kent 4 thema's: cultuur en ruimte, cultuur en economie, internationale cultuur en culturele educatie. Niet voor niets hebben Kunsten '92 en Kunst van Vooruitzien en Paradiso gekozen voor grote thema's waarbij cultuur raakt aan andere beleidsvelden: economie, onderwijs, ruimtelijke ordening, internationaal beleid. De bijeenkomst gaat dus heel nadrukkelijk verder dan het beleid en de organisatie van het culturele veld zelf. Centraal staat de betekenis van cultuur voor de maatschappij.

Hoe omvangrijk de gekozen thema's ook zijn; ze omvatten nog steeds maar een deel van het cultuurbeleid. Diverse belangrijke vragen (bijvoorbeeld over de artistieke kwaliteit, over diversiteit, over de betekenis voor de sociale infrastructuur) blijven daarmee buiten beeld. Deze onderwerpen staan centraal in andere bijeenkomsten die Kunsten '92, Kunst van Vooruitzien '92 en anderen organiseren.

ACHTERGRONDSTUDIE BERENSCHOT

Ter voorbereiding op de Paradiso Pitch hebben de organisatoren Berenschot gevraagd voor de vier genoemde thema's antwoorden te geven op deze vragen:

- Welke buitenlandse voorbeelden spreken tot de verbeelding?
- Hoe verhoudt het Nederlandse beleid zich tot deze voorbeelden?

Deze vraagstelling nodigt uit tot hoge ambitie, maar de breedte van het te onderzoeken terrein en de duur en omvang van het onderzoek nopen tot bescheidenheid. Het is niet mogelijk om een volledig beeld te schetsen van alle internationale voorbeelden, noch is het mogelijk grondige vergelijkingen te maken. Wel kan het onderzoek leiden tot enkele interessante inzichten en kan het helpen het denken over ons cultuurbeleid ook in een internationale context te zien.

Berenschot

Omdat 'het' buitenlandse beleid niet bestaat en omdat het Nederlandse beleid zich in al zijn facetten niet makkelijk laat vatten, hebben we de nadruk in ons onderzoek duidelijk gelegd bij de *uitdagingen* die de buitenlandse voorbeelden stellen aan het Nederlandse beleid. Daarbij gaat het zowel om het vaststellen van opmerkelijke verschillen, als over interessante parallellen. Waar wijken de buitenlandse voorbeelden duidelijk af van wat in ons land gebruikelijk is? Welke vragen roept dit af over het beleid in ons land?

We hebben het onderzoek uitgevoerd aan de hand van documentenstudie en (telefonische) gesprekken met deskundigen. Een overzicht van de gevonden voorbeelden en achtergrondinformatie is opgenomen in een bijlage.

Berenschot

2. CULTUUR EN RUIMTE

Wanneer op het gebied van cultuur buitenlandse voorbeelden worden beschouwd dringen zich enkele vragen op.

2.1 HISTORISCH BESEF OF LEF?

In veel landen spelen op dit moment tegenstellingen tussen deze twee wensen: de wens om recht te doen aan historische gegevens in de ruimtelijke ordening en het verlangen nieuwe baanbrekende ideeën door te voeren. Historische gegevens zijn daarbij niet alleen gebouwen (huizen, schuren, fabrieken, verdedigingswerken et cetera), maar ook indelingen in het landschap; wegen, rivieren, kanalen, historische grenzen. De wens om historische gegevens herkenbaar in de ruimte te houden is voor een deel een reactie op een tijdperk waarin oude structuren altijd moesten wijken als de vooruitgang dat eiste. Als tegenreactie op veel afbraak in het verleden worden historische gebouwen nu vaak waar mogelijk in originele staat gelaten en wordt daar een nieuwe bestemming voor gevonden. Zo blijven in de gehele westerse wereld kerken, fabrieken, kloosters, schuren en woonhuizen behouden om een nieuwe functie te vervullen. Ook in het landschap heeft deze ontwikkeling zijn weerslag; stadsuitbreidingen volgen dan bijvoorbeeld de grenzen van oude nederzettingen. Historische grenzen worden in het landschap gemarkeerd. Een van de meest sprekende voorbeelden hiervan is de loop van het voormalige ijzeren gordijn in Duitsland; de gehele lengte van dit gordijn wordt zoveel mogelijk van bebouwing vrij gehouden. Hierdoor blijft de grens van de voormalige DDR zichtbaar. In Berlijn markeren patronen in het straatplaveisel waar de muur vroeger gelopen heeft.¹ Ook in Nederland zijn dergelijke tendensen voelbaar. Zo zijn bijvoorbeeld in diverse plaatsen projecten gestart om de Limes (de grens van het Romeinse Rijk) te markeren.

Een bijzondere, en soms paradoxale, variant van een grote nadruk op de historische gegevens is de roep die op allerlei plaatsen klinkt voor de herbouw van verwoeste historische gebouwen. In Berlijn gaan nu bijvoorbeeld veel stemmen op het Pruisische Berliner Schloss opnieuw te bouwen. Dit bouwwerk is in de Tweede Wereldoorlog zwaar beschadigd en vervolgens door de DDR- autoriteiten gesloopt om plaats te maken voor het Parlementsgebouw. Veel Duitsers is dit nu een doorn in het oog, en zij zouden graag zien dat dit Palast der Republik weer plaats maakt voor het Schloss. Maar doet deze herbouw wel recht aan de geschiedenis door voorbij te gaan aan enkele decennia communistisch bewind? Voor- en tegenstanders verschillen daarover hartstochtelijk van mening. Dergelijke discussies kunnen in alle hevigheid ook worden aangetroffen in Nederland, bijvoorbeeld over de herbouw in Amsterdam van het Paleis voor de Volksvlijt, de Haringpakkerstoren en in Nijmegen voor de herbouw van een in de 18^e eeuw verloren gegane donjon op het Valkhof.

Hier tegenin gaat een stroming die zich meer richt op het realiseren van nieuwe iconen. In diverse landen en steden worden nieuwe baanbrekende structuren gerealiseerd, vaak van architecten die over de hele wereld hun sporen nalaten zoals Gehry, Pei, Koolhaas en Calatrava. Veel zichzelf snel ontwikkelende steden in China zijn daarvan duidelijke voorbeelden. In Europa is Bilbao een veelgenoemd voorbeeld, waar niet alleen een Guggenheim werd gerealiseerd maar ook allerlei andere ingrepen in de stedelijke ontwikkeling zijn gerealiseerd. Recentelijk laat ook Dubai zeer van zich spreken, met onder meer de aanleg van een aantal schiereilanden in de vorm van een palmboom.

Berenschot

Voorstanders van een benadering met meer lef en baanbrekende ideeën wijzen erop dat zonder baanbrekende initiatieven nooit de Eiffeltoren tot stand was gekomen, noch het Empire State Building, het grachtenpatroon van Amsterdam, of eigenlijk iets wat ook maar de moeite waard is. In Nederland is deze stroming op dit moment echter duidelijk een minderheid.

2.2 BETEKENIS VOOR STADSVERNIEUWING?

Culturele investeringen in teruggevallen (stedelijke) gebieden kunnen helpen het gebied te revitaliseren. Succesverhalen zijn de Expo 98 in Lissabon en de Docklands in Londen. Deze vorm van stadsvernieuwing geeft de regionale economie een duw vooruit. De populariteit van dergelijke cultuurplannen is groot, zoals ook blijkt uit het rapport van het Sint Peterburg Leontief Center (2002). Veel van dit type cultuurplannen zijn stedelijke beleidsplannen met een culturele saus. Tegenover de successen staan de mislukte pogingen in de VS. Daar staan nu, met name in middelgrote steden, lege schouwburgen. Mogelijk zouden dergelijke cultuurprojecten meer kans van slagen hebben wanneer aansluiting wordt gevonden bij het bestaande culturele aanbod en wanneer de lokale bevolking deelneemt. In het oogspringende projecten, zoals imposante musea of schouwburgen zijn dus geen garantie voor succes. Meer kleinschalige en lokale projecten lijken effectiever.

2.3 MOET DE CENTRALE REGIE WORDEN VERSTERKT?

Centrale regie is een belangrijk thema als het gaat om de inbreng van cultuur in de ruimtelijke ordening. Deels sluit het thema aan bij het vorige dilemma als het gaat om regie voor het behoud van waardevolle cultuurhistorische elementen in het landschap. Daarnaast gaat het bij de centrale regie ook om andere thema's, bijvoorbeeld om de (esthetische) kwaliteit. Hoe wordt bijvoorbeeld de kwaliteit van het landschap langs de snelwegen bevorderd? Op welke manier kunnen grote infrastructurele werken als nieuwe spoorlijnen op een kwalitatief hoogwaardige manier in het landschap worden gepast? Nederland kent een lange traditie van vrij sterke centrale sturing, die, tot het verdriet van sommigen, de laatste jaren wat losser is gemaakt. In onze speurtocht naar buitenlands beleid hebben we ook niet veel voorbeelden aangetroffen van een zeer sterke centrale regie op het ruimtelijk beleid. Uitzonderingen daarop zijn strikte regulering van enkele Italiaanse historische steden. Die hanteren vaak strenge regels voor het uiterlijk en het gebruik van historische gebouwen. Daarmee worden bijvoorbeeld reclame-uitingen sterk beperkt. Deze regels zijn per gemeente verschillend. Deels zijn de strenge regels het gevolg van het feit dat veel gebouwen in Italië op de lijst van de UNESCO staan.

Een derde facet van centrale regie kan zijn het sturen op culturele infrastructuur. Wordt bij de ontwikkeling van gebieden vooraf rekening gehouden met wat er aan culturele voorzieningen nodig is? (En wordt daarbij zowel gekeken naar wat er aan basisvoorzieningen nodig is, als naar aanvullende voorzieningen waarmee het gebied zich kan onderscheiden?). Ook op dit punt hebben we (nog) geen voorbeelden aangetroffen die zich op een interessante wijze onderscheiden van het Nederlandse beleid.

Berenschot

2.4 RAFELRANDEN EN RUIMTE VOOR VERNIEUWING?

Een andere interessante vraag is hoe moet worden omgegaan met wat ook wel de ‘rafelranden’ wordt genoemd; mindere buurten, gebieden die (nog) niet volledig zijn ontwikkeld. Dergelijke rafelranden trekken creatieve werkers door de lage huren en leefkosten aan de ene kant, en vrijheid om te experimenteren aan de andere kant. Zij vrolijken de buurt op. Vervolgens doen jonge hoogopgeleide tweeverdieners hun intrede, de huizenprijzen stijgen en de creatieve werkers zoeken weer een andere buurt op.

De vraag die zich hier voordoet is welk beleid de overheid hier moet voeren. Gaat het hier om zaken die aan het vrije spel der krachten moeten worden overgelaten (zoals in Londen en New York), of moet er een bewust beleid voor worden gevoerd (zoals in veel Nederlandse steden)?

2.5 MECENAAT IN HET OPDRACHTENBELEID?

Als het gaat om opdrachtenbeleid in de openbare ruimte zijn duidelijke verschillen waar te nemen tussen Nederland en veel buitenland. Het opdrachtenbeleid buiten Nederland is doorgaans aanmerkelijk meer persoonsgebonden dan in ons land gebruikelijk is. Het meest scherp is dat waar te nemen in Frankrijk, waar het de gewoonte is geworden dat iedere president een *Grand Travail* nalaat. Hieruit zijn onder meer voortgekomen het Centre Pompidou, de Bibliothèque Nationale de France (Mitterrand) en recentelijk het Musée du quai Branly (Chirac). Bij de totstandkoming van deze werken was de persoonlijke betrokkenheid van de president groot. De keuze van het Musée du quai Branly om de niet-westerse kunst vooral te tonen als esthetische voorwerpen (en niet de antropologische context te benadrukken) heeft waarschijnlijk te maken met de voorkeur van de president. Een ander voorbeeld van een sterk mecenaat is de vinden in Dubai. Deze stad ontwikkelt zich momenteel razendsnel op het gebied van cultuur. De emir en zijn gevolg verstrekken vele opdrachten om de hoofdstad van de Arabische emiraten op te stuwen in de vaart der volkeren. De aanleg van de palmeilanden hebben we hiervoor reeds genoemd. Verder zijn er zeer ambitieuze plannen voor culturele voorzieningen. Zo wordt 200 miljoen dollar beschikbaar gesteld om in Dubai de grootste vestiging van het Guggenheim ter wereld te realiseren. Sommige deskundigen verwachten dat over vijf jaar Dubai de wereldhoofdstad voor beeldende kunst is.

In Nederland wekt een grote bemoeienis al snel de spotlust op. Maar wat er ook op valt af te dingen, de rol van de mecenas weerspiegelt wel een zeer grote interesse in het onderwerp cultuur. Over het (vermeende?) gebrek hieraan wordt in Nederland nogal eens geklaagd.

Berenschot

3. CULTUUR EN ECONOMIE

3.1 WELKE ROL MOET DE OVERHEID SPELEN?

In veel kapitalistische landen speelt de vraag of het wenselijk is de economie te stimuleren door verbindingen te leggen met de culturele sector en welke rol de overheid daarbij zou moeten spelen. Daarbij worden diverse typen argumenten gebruikt. Een belangrijk argument is de stad aantrekkelijker te maken, onder meer voor toeristen. Culturele voorzieningen kunnen een belangrijke aanjager zijn van het toerisme. Aanbod dat tot de verbeelding spreekt, trekt bezoekersstromen van over de hele wereld. Sommige steden hebben met succes voorzieningen samengebundeld om zo een grotere uitstraling te hebben. Voorbeelden zijn in Bonn de Museumsmeile en in Wenen het MuseumsQuartier.

Verder kunnen culturele voorzieningen ook belangrijk zijn als vestigingsfactor van (met name) een groep die sinds Richard Florida wordt aangeduid als 'de creatieve klasse'. Er is een verband tussen de economische groei in een regio en de aanwezigheid van deze creatieve klasse. Op veel plaatsen wordt beleid gemaakt om de creatieve klasse binnen te halen en te houden, van Barcelona tot Plymouth, Pittsburgh en Toronto. Op deze, en vele andere plaatsen worden diverse voorzieningen gerealiseerd om het deze bewegelijke groep naar de zin te maken.

Een ander argument om de verbinding tussen cultuur en economie tot stand te brengen is dat de culturele sector een impuls kan geven aan innovatie. In Nederland wordt dit onder meer bevorderd met de Creative Challenge Call, waarbij interessante nieuwe ideeën voor uitwisseling tussen cultuur en bedrijfsleven worden ondersteund.²

3.2 STRUCTUREEL OF INCIDENTEEL STIMULEREN?

Wanneer de overheid kiest voor het voeren van beleid komt de vraag naar voren of hiervoor structureel beleid wordt ingezet of dat wordt gekozen voor incidentele impulsen. In Nederland wordt (ook op andere beleidsterreinen) doorgaans de weg gekozen van de incidentele impuls. De Creative Challenge Call is daarvan een voorbeeld. In andere landen kiest men een meer structurele benadering. Een voorbeeld daarvoor is het Finse beleid om hun designsector te stimuleren. Fins design kan rekenen op diverse vormen van stimulering zoals de ondersteuning van Finse ontwerpers die zich op internationale beurzen willen presenteren. Een land als Zuid-Korea kent een actieve industriepolitiek waarbij het belang van ontwerp en creatieve inbreng steeds zwaarder gaat wegen. Een bedrijf als Samsung heeft in de afgelopen jaren honderden ontwerpers aangetrokken. Het ministerie van Handel, Commerce en Energie heeft een speciale afdeling gericht op design die industrieën moet helpen zo concurrerend mogelijk te zijn.

3.3 WELKE FISCALE EN ANDERE MAATREGELEN ZIJN WENSELIJK?

In de verbinding tussen de private sector en het culturele veld kunnen fiscale maatregelen een belangrijke rol spelen. Veel landen kennen bijvoorbeeld fiscale stimuleringsregelingen voor de filmsector, tot op zekere hoogte vergelijkbaar met de CV regeling die wij hier kennen. Ook zijn er diverse regelingen voor cultureel beleggen, dat ook in Nederland op gang begint te komen.

Berenschot

Achterliggende gedachten zijn dat het culturele veld zo goedkoper kan worden gefinancierd en dat bovendien de betrokkenheid van burgers en bedrijfsleven wordt vergroot. In Spanje dienen spaarbanken een deel van de jaarlijkse winst (die niet aan de reserves wordt toegevoegd) te bestemmen aan *Obra Social*. In deze sociaal culturele fondsen gaan honderden miljoenen euro's om.³

3.4 BESCHERMING VAN DE CREATIEVE SECTOR?

Het financieel ondersteunen van het bedrijfsleven staat op gespannen voet met internationale afspraken over vrije concurrentie. Voor de culturele sector gelden diverse uitzonderingen. Voor een land als Frankrijk is dat van groot belang. Er gelden diverse maatregelen die bijvoorbeeld de eigen muziekindustrie en filmindustrie moeten beschermen. Op die wijze kent Frankrijk een productie van 200 films per jaar en hebben Franse films een marktaandeel van tussen de 30 en 40%. Er is steun voor verschillende fasen: productie, distributie en vertoning. Andere voorbeelden van de bescherming van de creatieve industrie zijn het bieden van financiële stimulansen en andere ondersteuning. Nordrhein Westfalen timmert daar nu mee aan de weg. Het maakt het gebied interessant als draailocatie voor diverse films, waaronder Amélie.

Berenschot

4. CULTUUR EN INTERNATIONALISERING

4.1 HOE HOUDEN WE AANSLUITING MET HET BUITENLAND?

Voor aansluiting met het buitenland kunnen diverse beleidsinstrumenten worden aangetroffen. Frankrijk nodigt bijvoorbeeld steeds een ander land uit om verschillende facetten van zijn cultuur te laten zien. Meestal is er sprake van uitwisseling en vindt er ook een Frans festival plaats in het andere land. Doel is het verbeteren van de culturele (en ook politieke en economische) relaties. Het *Saison Culturelle* vindt plaats op initiatief van de ministeries van Buitenlandse zaken en van Cultuur en Communicatie. Er zijn in een jaar honderden voorstellingen en activiteiten. Een miljoen mensen bezochten het 'Année de la Chine en France' (2003-2004). De komende jaren staan de volgende landen centraal: Thailand (september 2006), Armenië (september 2006 tot juli 2007), Rusland (2009/2010) en Latijns Amerika (2010-2011).

4.2 HOE PROFILEREN WE ONS IN HET BUITENLAND?

Met name de grotere Europese landen kennen culturele instituten die de taal en cultuur van hun land representeren. Duitsland kent momenteel 141 vestigingen in 80 landen. Frankrijk kent er nog meer, 800 vestigingen in 131 landen. Nederland steekt daar schiel tegen af, 9 vestigingen in 7 landen.

4.3 WAT MOETEN DE MOTIEVEN ZIJN VOOR INTERNATIONALISERING?

Internationale samenwerking op het gebied van cultuur kent diverse beweegredenen, die uiteraard vaak in combinatie voorkomen. Eén van de motieven voor internationale activiteiten is een uitwisseling van ideeën en culturele concepten. Veel internationale festivals zoals in Edinburgh en Wenen, en in eigen land het Holland Festival, kennen dat als het belangrijkste doel. Een andere reden kan zijn het willen bijdragen aan een pluriforme en democratische maatschappij aldaar. Dit speelt nu met name in Oost-Europese landen. Een voorbeeld daarvan is de Leninwerf in Gdansk. Een deel van die haven is nu in gebruik door Poolse kunstenaars. Er wordt onder andere door Frankrijk en Duitsland geïnvesteerd. Nederland ondersteunt met zijn MATRA-gelden onder meer The Red House in Sofia, een instituut voor cultuur en politiek, mede geënt op de Amsterdamse Balie.

Ook het tot stand brengen van een meer Europees georiënteerde cultuur (ook als tegenhanger van de Amerikaanse dominantie) is een reden tot internationalisering. De Europese Unie stimuleert samenwerking vooral op het gebied van film en media. Een voorbeeld van een bilaterale samenwerking met dit oogmerk is Arte. Deze Europese cultuurzender is ontstaan op initiatief van Frankrijk en Duitsland en wordt ook grotendeels door deze twee landen betaald. Arte brengt coproducties in de vorm van films en documentaires. Het totale jaarlijkse budget daarvan bedroeg in 2005 € 353 miljoen, ongeveer de helft van de totale subsidie aan de publieke omroep in Nederland. In Frankrijk en Duitsland kijken 13.7 miljoen mensen per week minimaal 15 minuten achter elkaar.

Waarschijnlijk één van de krachtigste drijfveren om te komen tot internationalisering in de cultuur is het versterken van politieke en economische banden. De eerder genoemde *Saisons Culturelles* zijn daarvan een illustratie.

Berenschot

5. CULTUUR EN ONDERWIJS

5.1 WELKE FACILITEITEN MOET DE OVERHEID BIEDEN?

De eerste vraag is wat de overheid zou kunnen, moeten en willen bieden om actieve en passieve cultuureducatie te stimuleren. Zo vervult de regering van Vlaanderen een actievere rol voor de cultuureducatie dan de Nederlandse regering. De Vlaamse overheid betaalt bijvoorbeeld de salarissen van de docenten. Erg on-Nederlands aan het onderwijs is wel dat het weinig vrijblijvend is: het traject ligt vast en is uitgebreid omschreven. Het voordeel hiervan is dat het daarmee wel een volwaardige kunstopleiding betreft die een goede voorbereiding vormt voor het hoger kunstonderwijs.

In Nederland ligt de taak voor het cultuuronderwijs grotendeels bij gemeenten. Muziekscholen en creativiteitscentra vormen vaak een onderdeel van de gemeentelijke organisatie. De afgelopen jaren hebben gemeenten deze instellingen grotendeels geprivatiseerd en de meeste gemeenten hebben enkele jaren achtereen bezuinigingen op cultuureducatie doorgevoerd. Berenschot schatte deze bezuinigingen voor alle gemeenten in de periode 2006-2008 op 8 tot 9% per jaar. Tegenover deze bezuinigingen staan intensiveringen van het Rijk in het kader van de enveloppe Cultuur en School. Ze zijn echter onvoldoende om de bezuinigingen van gemeenten te compenseren; netto blijven bezuinigingen van 6% per jaar over. De actieve bemoeienis van de Vlaamse overheid resulteert overigens niet direct in een hogere deelname aan het cultuuronderwijs. Wel nemen in Vlaanderen aanzienlijk meer jongeren deel⁴.

Een indirecte vorm van ondersteuning voor cultuureducatie zijn goede voorzieningen voor kinderopvang. Deze kinderopvang biedt allerlei mogelijkheden voor culturele ontwikkeling. Zweden kent vrijetijdscentra voor de kinderen van werkende ouders. Deze betalen naar rato van inkomen. Zweedse kinderopvang heeft twee doelen: voor ouders om werk en zorg te kunnen combineren en om de ontwikkeling van kinderen te stimuleren. Sinds de jaren '90 is de aandacht voor het educatieve element sterk toegenomen en sinds 1996 valt kinderopvang onder het ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur. In dat jaar ging 62% van de kinderen tussen de 6 en 9 naar zo'n opvang. Het aantal kinderen in de opvang is sindsdien nog toegenomen.⁵ In het Zweedse systeem wordt veel aandacht besteed aan de persoonlijke ontwikkeling, door speelactiviteiten, maar ook door aandacht voor culturele vorming.

Enkele andere varianten voor ondersteuning kunnen worden aangetroffen in Groot-Brittannië. Het eerste voorbeeld is de Creative Partnerships. Het doel daarvan is het ontwikkelen van duurzame relaties tussen scholen en culturele instellingen, kunstenaars en vormgevers. Het programma richt zich op scholen in achterstandsgebieden. Deze nadruk op achterstandsgebieden is één van de elementen waarin dit programma zich onderscheidt van het Nederlandse programma voor Cultuur en School. De overkoepelende organisatie van de Creative Partnerships is de Arts Council of England, met 36 lokale bureaus verspreid over heel Engeland. Tussen 2002 en 2006 ontving Creative Partnerships £ 148,5 miljoen subsidie van Department for Culture, Media and Sport en Department for Education and Skills.

Berenschot

Het tweede voorbeeld is de Connexions Card. Om jongeren van 13 tot 19 jaar te stimuleren te blijven leren heeft het Department for Education and Skills deze kaart geïntroduceerd. Bezitters van een Connexions Card konden punten sparen als zij aanwezig waren op school, cursus of training en bij voldoende punten op de kaart deze punten inruilen voor korting bij theater en commerciële partners als bijvoorbeeld Virgin. Doel van de kaart was jongeren, ook als zij niet aan een school waren verbonden, te kunnen blijven volgen en vroegtijdige drop-out te voorkomen. Ondertussen is de uitgave van de kaart gestopt. In een evaluatie van de kaart kwam naar voren dat er geen significant bewijs is dat het de houding van jongeren tussen de 13 en 19 ten opzichte van leren heeft verbeterd. Wel bleken kaarthouders over het algemeen tevreden over de potentiële voordelen van de kaart. Binnenkort start een nieuwe pilot onder 10 lokale autoriteiten van een soort vervolgkaart, de Youth Opportunity Card, tevens voor 13 tot 19 jarigen. Hoofddoel van de kaart is het aantal achterstandsjongeren op reguliere basis te laten deelnemen aan constructieve activiteiten. Voor de pilots is de komende 2 jaar 30 miljoen pond beschikbaar gesteld.

Het derde voorbeeld uit Groot-Brittannië zijn twee fondsen, Youth Opportunity Fund en het Youth Capital Fund, die het Department of Education and Skills de komende 2 jaren met 115 miljoen pond steunt. Geld uit deze fondsen zijn bestemd voor lokale autoriteiten voor de ondersteuning en uitvoering van activiteiten en faciliteiten in de omgeving van jongeren. De doelstelling van deze fondsen is onder andere het verminderen van de achterstand voor bepaalde jongerengroepen en activiteiten en faciliteiten beter aan te laten sluiten bij hun behoeften.

5.2 WAT MOETEN KINDEREN KENNEN EN KUNNEN?

Waar het in de vorige paragraaf ging over diverse vormen van vrijblijvende ondersteuning, gaat het in deze paragraaf om meer verplichtende activiteiten. Wat moeten kinderen kennen en kunnen op het gebied van cultuur? Andere landen gaan daarin beduidend verder dan Nederland. In Frankrijk bijvoorbeeld, wordt muziekonderwijs beschouwd als een aanvulling op de verplichte algemene ontwikkeling. Op elk niveau heeft muziekonderwijs drie specifieke doelen: het waarnemen van klanken en muziek, het interpreteren en creëren van muziek en het onderscheiden en herkennen van verschillende muziekstijlen en de onderliggende technieken. Onderdeel van het programma is het zelf kunnen maken van muziek en het beheersen van een instrument. Tot op de middelbare school maakt het spelen op de blokfluit deel uit van het programma. Verder is het bezoek aan een 'hoogculturele' voorziening structureel in het curriculum opgenomen. Het ministerie van Onderwijs verplicht scholen zijn leerlingen kennis te laten maken met musea, monumenten en concerten. Dit bezoek moet bijdragen aan een cultureel bewustzijn dat aansluit bij de belevingswereld van het bewuste kind.

Een wat andere invalshoek bieden de instellingen die zich richten op wat iedere burger moet weten over de geschiedenis van het eigen land. Het bekendste voorbeeld is het Haus der Geschichte in Bonn. Sinds 1994 is daar een vaste tentoonstelling over Duitsland vanaf 1945 tot heden. Deze tentoonstelling bevat meer dan 6000 objecten en documenten. Daarnaast zijn er tijdelijke tentoonstellingen over specifieke thema's. De Verenigde Staten kennen een soortgelijke instelling, het Smithsonian National Museum of American History. Doel van het museum is onder andere het beantwoorden van de vraag: wat betekent het om Amerikaan te zijn? Op de uitgebreide website zijn allerlei onderdelen van de geschiedenis te zien; van politiek tot dagelijks leven en amusement.

Berenschot

5.3 HOE MOET TOPTALENT WORDEN GESTIMULEERD?

In het ontdekken, ontwikkelen en begeleiden van toptalent kunnen verschillende fasen worden onderscheiden; van de allereerste basale opleiding tot de begeleiding op zeer geavanceerd niveau.

Op dit hoogst geavanceerde niveau kent Nederland enkele instituten die naam en faam in de wereld hebben. Voorbeelden hiervan zijn de Rijksakademie (beeldende kunst) DasArts (podiumkunsten) en Het Berlage-instituut (architectuur). De aantrekkingskracht op buitenlandse studenten is hoog. Er melden zich veel meer mensen aan dan er plaatsen zijn. Toelating vindt plaats op basis van kwaliteit. Bij de Rijksakademie kwam de afgelopen jaren bijna de helft van de studenten uit het buitenland, bij het Berlage-instituut was dit in de afgelopen vijf jaar ruim 92%. Dit jaar neemt in het programma van het Berlage-instituut geen enkele Nederlandse student deel.

Dit roept een aantal vragen op. Moet het ontwikkelen van toptalent sterker worden gestimuleerd? En zo ja: wat is dan het beste aangrijpingspunt voor beleid, de meer geavanceerde of de meer basale fasen van het opleidingstraject? In landen als Rusland, bekend als leverancier van talent voor met name muziek en dans, wordt al op jonge leeftijd een basis gelegd. Kunstvormen als muziek, dans en vormgeving worden in Rusland als gewone verplichte vakken al in het basisonderwijs gegeven. Daarnaast zijn de Russische leerlingen over het algemeen gedisciplineerder. Dit vergemakkelijkt de doorstroming naar topinstituten.

¹ De instantie die zich hier in Berlijn mee bezighoudt is het Dokumentationszentrum Berliner Mauer.

² In totaal is er € 15,5 miljoen beschikbaar tussen 2005 en 2008 in het kader van *Ons creatief vermogen*. Hiervan is € 8 miljoen beschikbaar voor projecten in het kader van de Creative Challenge Call. Individuele projecten krijgen maximaal 67 procent van de kosten vergoed met een maximum van € 100.000.

³ De bank Caja de la Caixa bijvoorbeeld, gaf in 2005 € 225,- miljoen euro uit aan diverse sociale programma's, de ondersteuning en exploitatie van eigen musea en expositiehallen en het verstrekken van beurzen. In 2006 zal de uitgave hieraan € 303 miljoen worden.

⁴ In Vlaanderen neemt ongeveer 2,4% van de inwoners deel aan cultuuronderwijs, in Nederland is dit 3,5%. Verschil is wel dat in Vlaanderen aanzienlijk meer jongeren deelnemen; daar is 78% van de leerlingen tussen de 6 en 7 jaar, in Nederland is dit percentage 44%.

⁵ In 2006 gaat 80% van de kinderen (1-5 jaar oud) naar pre-school en 75% van de kinderen (6-9 jaar oud) naar de kinderopvang. Informatie afkomstig van de afdeling Cultuur- en onderwijsdepartement (Ministerie van Onderwijs, Onderzoek en Cultuur).